

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КРИВОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет психолого-педагогічний
Кафедра практичної психології

«Допущено до захисту»

Завідувач кафедри

_____ Мірошник З. М.   Реєстраційний № _____
_____ 2023р.   «__» _____ 2023р.

ГЕНДЕРНО-ЧУТЛИВА МЕДІАГРАМОТНІСТЬ ДІВЧАТ-ПІДЛІТКІВ

Кваліфікаційна робота

студентки групи *ЗПП-19*

ступінь вищої освіти бакалавр

спеціальності 053 Психологія

Вініченко Валентини Олексіївни

Керівник

кандидат психологічних наук, доцент

Бондар Катерина Миколаївна

Оцінка:

Національна шкала _____

Шкала ECTS _____ Кількість балів _____

Голова ЕК _____

Члени ЕК _____

_____
_____
_____

Кривий Ріг–2023

ЗАПЕВНЕННЯ

Я, Вініченко Валентина Олексіївна, розумію і підтримую політику Криворізького державного педагогічного університету з академічної доброчесності. Запевняю, що ця кваліфікаційна робота виконана самостійно, не містить академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації. Я не надавала і не одержувала недозволену допомогу під час підготовки цієї роботи. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають покликання на відповідне джерело.

Із чинним «Положенням про запобігання та виявлення академічного плагіату в роботах здобувачів вищої освіти Криворізького державного педагогічного університету» ознайомена. Чітко усвідомлюю, що в разі виявлення у кваліфікаційній роботі порушення академічної доброчесності робота не допускається до захисту або оцінюється незадовільно.

Вініченко В.О.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ МЕДІАГРАМОТНОСТІ У ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ З УРАХУВАННЯМ ГЕНДЕРНОГО АСПЕКТУ.....	7
1.1. Медіаграмотність як соціально-психологічна проблема.....	7
1.2.Вікові особливості формування медіаграмотності у дівчат підліткового віку.....	11
Висновки до розділу 1	16
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ВИВЧЕННЯ РІВНЯ МЕДІАГРАМОТНОСТІ ДІВЧАТ-ПІДЛІТКІВ.....	18
2.1. Дизайн та методи емпіричного дослідження медіаграмотності дівчат-підлітків	18
2.2. Аналіз та інтерпретація результатів емпіричного вивчення рівня медіаграмотності дівчат підліткового віку	21
2.3. Програма психопрофілактики медіаграмотності для дівчат- підлітків	25
2.4 Оцінка ефективності впровадження програми психопрофілактики медіаграмотності для дівчат-підлітків	34
Висновки до розділу 2.....	38
ВИСНОВКИ.....	40
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	44
Додатки	49

Сучасна молодь навчається, розвивається, планує своє життя в умовах потужного інформаційного потоку, інтенсивного обміну інформації, активного використання комп'ютерних технологій, засобами яких інформація переробляється, деформується, презентується і спричинює сильний вплив на свідомість і психіку людини.

Потрібен сильний когнітивний, інтелектуальний потенціал, щоби віртуальна реальність не стала високо ризикованою для особистості. Це означає, що на передній план виходить проблема формування медіаграмотності молоді, що потребує спеціальної роботи – просвітницької, розвивальної, корегувальної. Належну підтримку у формуванні і розвитку медіаграмотності можна забезпечити лише у системних умовах і саме освіта, освітній процес, заклади освіти можуть їх гарантувати. Практика освітніх закладів різного рівня і типу (дошкільні, загальноосвітні, вищі, професійні) доповнюється ще одним напрямком роботи – формування медіаграмотності учнівської і студентської молоді.

Теорію і практику медіаосвіти в Україні розвивають дослідники Л.Найдьонова, Н.Духаніна, А.Єрмоленко, В.Шарко. Розвиток критичного мислення, формування умінь аргументованого прийняття рішень, володіння техніками пошуку і відбору інформації, її трансформації і презентації стають основними завданнями в роботі педагогів, психологів та інших спеціалістів. У разі низької медіа-компетентності молодої людини вона може стати «жертвою» кібер-булінгу з усіма негативними наслідками для власного здоров'я і наступного життя. Проблема кібер-булінгу виникла через те, що більшість інформації сучасний підліток берез з інтернету, у цифровому форматі. Саме тому проблема медіаграмотності вивчається і вирішується спільно з проблемою перебування неповнолітнього у віртуальному просторі.

В Україні системна робота з формування медіаграмотності учнівської молоді бере свій початок у 2013 році, коли були розроблені нормативні державні акти щодо організації такої роботи (Концепція «Про запровадження вивчення курсу «Основ медіаграмотності в навчальних закладах») [7, 8, 27]. На теперішній час вітчизняна наука і методичні розробки на якісно вищому рівні вирішують питання підготовки молоді до життєдіяльності у віртуальному просторі, роботи з інформацією різного типу і змісту.

Тим не менш, проблема формування медіаграмотності і запобігання кібербулінгу не втрачає своєї гостроти. Непоодинокі випадки, коли підлітки долучаються до злочинних організацій через маніпуляцію і привабливу презентацію інформації, вчиняють самогубну поведінку, стають «жертвами» шахраїв, отримують аморальний досвід тощо. Зважаючи на актуальність означеної проблематики, було сформульовано тему дослідження: **«Профілактика медіаграмотності дівчат-підлітків».**

Мета дослідження: узагальнити наукові ідеї про соціально-психологічні основи формування медіаграмотності, критичного мислення і засоби запобігання кібер-булінгу у дівчат-підлітків.

Відповідно до теми і мети сформульовані такі **завдання дослідження:**

1. Теоретично дослідити концептуальні засади організації медіа-простору, кібер-простору, зокрема.
2. Вивчити психологічний вплив медіа-технологій і кібер-технологій на свідомість, мислення, поведінку підлітків.
3. Емпіричним шляхом вивчити наявний стан медіакомпетентності дівчат підліткового віку.
4. Провести аналіз та інтерпретацію емпіричних даних.
5. Підготувати загальну характеристику програми роботи з підлітками профілактично-просвітницького і розвивального спрямування.
6. Узагальнити результати всіх етапів дослідження.

Об'єкт дослідження: медіаграмотність дівчат-підлітків.

Предмет дослідження: засоби профілактики медіаграмотності дівчат підліткового віку.

Методи і методики дослідження. Задля досягнення мети і виконання поставлених завдань були застосовані такі методи і методики:

- *теоретичні:* аналіз наукової і методичної літератури, систематизація і узагальнення наукових висновків про об'єкт і предмет дослідження;
- *емпіричні:* бесіда з учителями, анкетування: анкета «Медіаграмотність учнів основної школи»; анкета «Безпека в соціальних мережах»; анкета «Медіа-компетентність як основа кібер-безпеки»;
- *статистико-математичні:* методи описової статистики.

Практичне значення кваліфікаційної роботи полягає в можливості використання педагогами і психологами закладів освіти теоретичних висновків, результатів комплексної психодослідження, концептуального обґрунтування профілактичної і розвивальної роботи з підлітками щодо підвищення рівня їхньої медіаграмотності і попередження негативного інформаційного впливу на психофізичний і особистісний розвиток.

Емпірична база дослідження. Дослідження проводилося на базі Криворізької гімназії №121 КМР протягом лютого - березня 2023 року. Комплексною діагностикою і профілактичними заходами було охоплено 26 дівчат підліткового віку. Емпіричні дані отримані за допомогою Google Форми; також використовувались результати дослідження, проведеної психологом закладу освіти.

Структура кваліфікаційної роботи: робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаної літератури (36 найменувань), 7 таблиць. Обсяг роботи становить 39 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ МЕДІАГРАМОТНОСТІ У ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ З УРАХУВАННЯМ ГЕНДЕРНОГО АСПЕКТУ

1.1. Медіаграмотність як соціально-психологічна проблема

В Україні і країнах Західного світу активно впроваджуються програми підвищення медіаграмотності молоді.

Медіа-грамотність – це сукупність фонду знань, умінь і навичок критичного осмислення інформації, її всебічного аналізу, свідомого використання, установка на пошук джерела інформації заради визначення ступеня правдивості інформації, викриття фальсифікацій, а також вміння використовувати комп'ютерні технології пошуку, обробки і презентації інформації [13, 18, 24, 25, 36].

У науковому обігу поняття «медіаграмотність» виживається з наближеними поняттями «медіакомпетентність», «інформаційна грамотність», «цифрова компетентність» та ін. Але стабільного понятійного апарату ще не сформовано. Оскільки медійні процеси досить незрілі попри їх інтенсивність[1].

Щоби сформувати медіа-культуру, підвищувати рівень медіа-грамотності, необхідно на системному рівні реалізовувати просвітницькі, профілактичні і навчальні заходи для молоді. Саме тому з 2011 – 2012 року в Україні у режимі пілотного експерименту почалося викладання спеціального курсу для учнівської молоді в освітніх закладах окремих регіонів і міст країни. Така практика повністю узгоджується з трендами демократичного світу. Медіаосвіта своєю метою ставить розробку і впровадження спеціальних навчальних курсів (інтегрованих, факультативних) на різних ланках освіти; інтеграція компонентів медіа-компетентності у навчальний процес на різних

предметах шкільної освіти; організація спеціальної мережі освітніх осередків (гуртків, творчих груп) для освоєння учнівською молоддю способами презентації інформації у різному вигляді (фото, відеосюжети, комікси, музичний продукт та ін.[7, 8, 9].

Медіаосвіта своїми головними завданнями має:

- формування культури критичного мислення (оволодіння техніками роботи з інформацією в індивідуальному режимі і колективному обговоренні);
- розвиток інтелектуальних функцій (аналізу, синтезу, класифікації, порівняння, протиставлення, узагальнення, моделювання, інтеграції та ін.);
- на основі аргументів і фактів відділяти об'єктивну інформацію від її «підробки» (сфальсифікованого аналогу);
- розвиток медіапотреб, готовності їх аналізувати і корегувати, щоби у процесі задоволення інформаційних потреб не нашкодити собі та іншим;
- розвиток самопроцесів (саморефлексії, саморозвитку, самооцінки, самовдосконалення, самопроектування та ін.), оскільки саме на найвищому рівні особистісної зрілості людина здатна кваліфіковано вправлятися з інформаційними потоками;
- оволодіння принципами і способами створення власного, авторського медіапродукту, аналізу його якості і «екологічності»;
- формування навичок і психологічної готовності протистояти, попереджати негативний вплив інформації на власну психіку, свідомість, поведінку (явище кібер-булінгу);
- збагачувати досвід спілкування у віртуальному режимі як умови формування медіакультури і підвищення медіаграмотності; органічно поєднувати «живе», безпосереднє спілкування з дистанційним, віртуальним;
- формування моделей безпекового поводження у соціальних мережах, захист своїх персональних даних і особистості;

- розширювати кругозір з використанням цифрових технологій, які відкривають доступ до культурних джерел (бібліотек, музеїв, наукових лабораторій, природних зон на планеті тощо);
- формувати споживацьку культуру в кібер-просторі (пропорційно споживати продукцію на ТБ, музичну продукцію, цифрову продукцію на різних платформах);
- професійна підготовка педагогів і психологів до забезпечення медіаосвіти на рівні світових стандартів [13, 14, 15].

Соціальні науки про людину і суспільство формують понятійний апарат, на основі яких створюється і реалізується нова суспільна практика – життєдіяльність людини у віртуальному режимі.

Популярними є ідеї відомого філософа сучасності Дж. Поппера, який пояснив і конкретизував явище медіаграмотності. Вчений наголошує на здатності людини орієнтуватися в інформаційному полі, споживати інформацію без ризику для себе, а також виділяє кілька рівнів медіакомпетентності. Рівні медіаосвіченості визначаються відповідно до сформованості і зрілості основних компетенцій суб'єкта інформаційної активності, а саме: рівень свідомого сприйняття інформації, аналітичні вміння, помірний скептицизм (аргументована недовіра до інформації заради її подальшої перевірки на об'єктивність), самоконтроль за своєю активністю в інформаційному полі, здатність управляти своїми медіа-потребами, допитливість у пошуку інформації, пізнавальна мотивація (наполегливий пошук потрібних джерел інформації), готовність до обговорення інформації в режимі колективної дискусії, полілогу, діалогу; контекстне сприйняття інформації, вміння цілісно сприймати зміст інформації з формою її презентації; формувати власну оцінку змісту, якості інформації; конструктивно використовувати інформація для вирішення суспільно і особистісно значимих проблем ті ін. [36].

Ключовим у контексті обговорення проблеми медіаграмотності виступає поняття «медіапродукт». Науковці визначають, що це не є реальним продуктом, а певна його версія (суб'єктивна за своєю природою). Медіапродукт моделює об'єктивну реальність, намагається відтворити і пояснити її, формують реалістичність, але не є дійсністю[22].

У процесі споживання медіа-продукту людина формує свої уявлення про світ, свої переконання, уподобання, інтереси, що знаходить свій відбиток на поведінкових реакціях і поведінці. Відчуття реальності може бути хибним. Неадекватним об'єктивній реальності, саме в цьому значні ризики для молодшої людини, яка ще лише на шляху особистісного становлення, морального дозрівання[30, 32].

Л. Найдьонова зазначає, що вироблення і споживання великої кількості медіапродукції розвиває гнучкість мислення, толерантне ставлення до розмаїття оціночних суджень, версій однієї і тієї ж події, готовність нестандартно використовувати інформацію, робити різну інтерпретацію тощо. Разом з тим, потужний медіапотік заважає людині формувати власний погляд на події, для цього необхідно «призупинитися», щоби розпочався процес рефлексії і саморефлексії. Лише засобами аналізу і самоаналізу, дотримуючись моральних норм, людина здатна ефективно використовувати інформацію, протистояти маніпуляціям, симуляції, відрізнити симулякри від реальних об'єктів і процесів, захищати себе від руйнівного впливу кібербулінгу. Розвиток критичного мислення становить фундаментальну основу для збереження індивідуальності і психічного здоров'я людини [18, 19].

Заважаючи на високу інтенсивність медійного впливу, потужність інформаційного потоку, популярність цифрових технологій у передачі інформації, все гостріше постає проблема інтелектуального розвитку дитини [23, 37]. О. Немеш, Т.Гончарова фіксує появу такого явища, як «кліпове мислення», коли без потрібного інтелектуального навантаження дитина отримує потрібну інформацію у полегшеному варіанті, без об'ємних текстів,

малими порціями, з візуальними підказками. Абстрактне мислення, здатність оперувати ідеальними об'єктами, мислити на понятійному рівні (теоретичний рівень) унеможлиблюється. Не розвивається креативне мислення через нав'язування візуальних шаблонів. Зважаючи на гостроту і масштабність вище означених проблем, завдання розвитку медіаграмотності виходить на рівень базового завдання шкільної освіти[23, 37].

1.2. Вікові особливості формування медіаграмотності у дівчат підліткового віку

Сучасні науки про людину і суспільство (соціологія, психологія, педагогіка, політологія та ін.) вивчають особливості сприймання людьми різного віку інформації, поданої у різній формі, на різному рівні складності, різного рівня інтенсивності презентації. Найбільша увага приділяється неповнолітнім, оскільки вони ще не здатні відповідально приймати правильні рішення, мають обмежений досвід, недооцінюють ризики і легше піддаються маніпуляціям, ніж старші люди [13, 16, 19, 22, 26, 35].

Починаючи з молодшого підліткового віку дитина сприймає світ як складний, багатошаровий, у якому є дуже різні люди, більше можливостей для активності, багато нового, раніше невідомого. Значимим у межах нашого дослідження є і те, що батьки дозволяють своїм дітям більше часу дивитися телевізор, надають доступ до використання різних гаджетів, комп'ютерної техніки. Її використання якісно змінює спілкування підлітків між собою і дорослими, поступово перевага віддається віртуальному спілкуванню. У кібер-просторі суттєво зростає інформаційний потік, осмислення якого для підлітків дуже складна проблема. Медіа-ресурси подають інформацію яскраво, привабливо для споживачів, безупинно, стрімко занурюючи у цей процес дитину. Повернутися у реальне життя дедалі стає все важче, що є свідченням високих ризиків комп'ютерної та ігрової залежності. Оскільки віртуальна інформація подіється доволі часто знеособлено, коли особа приховує своє справжнє ім'я, подає вигадану інформацію про себе і, у такий

спосіб, маніпулює іншими, ризики стати «жертвою» шахрайства, бути залученим у протиправну діяльність, зазнавати на собі негативний психологічний і моральний вплив – стає високоймовірним фактом [5, 11, 20, 31, 36].

Зважаючи на вище наведені аргументи, перед психологічною і педагогічною науками, освітньою і психологічною практикою постає завдання формувати – підвищувати медіа-компетентність підлітків, розвивати критичне мислення, формувати моделі безпекової поведінки у віртуальному просторі у процесі освоєння різного виду інформації. Щоби така робота була ефективною, важливо враховувати вікові і гендерні особливості підлітків [13, 14, 15, 17, 26, 29]..

З переходом до підліткового віку дитина більше тяжіє до освоєння нового досвіду, нових почуттів, розширення соціальних контактів, прагне випробувати себе у нових ситуаціях і умовах. Медіа-ресурси надають таку можливість, демонструючи розмаїття реального і віртуального світу. Проте, молодші підлітки ще не здатні сповна розуміти соціальні загрози, залишаються наївними, сподіваючись не краще. Формулювати власну думку, відмінну від думки однолітків, їм важко, оскільки сильною є потреба бути прийнятими у середовищі ровесників. Вираженням є конформізм, наслідування субкультури з усіма її стереотипами. У зв'язку з цим, підлітком досить легко маніпулювати, з використанням інформації також.

Психоемоційний розвиток виходить на більш високий рівень, порівняно з попереднім віковим етапом. Підлітки вже набагато краще регулюються своїм емоційним станом, інтелектуальні здібності допомагають дистанціюватися від «страшних» зображень і сюжетів, поданих цифровими технологіями. Вони краще відмежовують вигадані ситуації, ризики, сюжети від реальних, дійсних. У підлітковому віці інтенсивно розвивається критичне мислення: підліткам вдається розрізнити свої почуття та почуття інших суб'єктів, вони вимагають більш переконливої аргументації з боку інших. У цей час розгортається процес

ідентифікації (пошук «героїв», подібних до себе, ототожнення себе з привабливими «героями»).

З урахуванням вище наведених можливостей, підлітки все ще здатні ефективно керувати своєю активністю у віртуальному просторі, вправлятися з різними смислами і значеннями.

Особливо небезпечні наслідки впливу медіа-ресурсів на поведінку підлітків привабливо поданої інформації про психотропну продукцію (сигарети). І хоча на екрані подається фраза про шкідливість куріння, але яскраве відео «перемагає» мовчазно поданий текст на екрані.

Також, медіа пропонують багато інформації у різному вигляді (фільми, відео-кліпи, комікси тощо) види, у яких популяризується протиправна, кримінальної поведінка. Кримінальний персонаж, як правило, фізично сильний, ініціативний, здатний витримувати великі навантаження і т.п. Підлітки-хлопці схильні ототожнювати себе з такими «героями», а дівчата підліткового вік – захоплюються «мужніми чоловіками». У такий спосіб інформація негативно впливає на моральний розвиток підлітків.

У такої ситуації є психологічне пояснення: підлітки розширюють межі свого соціального простору, прагнуть гострих переживань, ідентифікують себе з певною групою. Перегляд гостросюжетних фільмів задовольняють такі потреби. Але опосередковано, непомітно для самого підлітка, впливають на світогляд, свідомість, емоційний стан, підвищують агресивність, тривожність, нігілізм, демонстративність та спричинюють інші негативні наслідки. Саме такі результати отримані лонгитюдними психологічними дослідженнями на великих вибірках осіб підліткового віку.

Підлітковий вік – період інтенсивного статевого дозрівання. Це сильно впливає на їхні потяги, інтереси, потреби. Йдеться про пошук і переробку інформації у сфері міжособистісних відносин з протилежною статтю, статево і гендерну самоідентифікацію. Інформація з різних джерел подається

суперечливо, часто з порушеннями етики, а тому призводить до деформованого розуміння цієї сфери життя людини.

Отже, вплив інформаційних потоків на неповнолітнього несе у собі високі ризики для їх гармонійного розвитку, психологічного здоров'я. Можливості когнітивного розвитку зростають і розширюються, але критичність мислення залишається недостатньою, не розвинена належним чином саморефлексія, процеси ідентифікації і самоідентифікації також досить суперечливі. Підлітковий вік – період конвенціонального етапу морального розвитку, коли моральні регулятиви виробляються за домовленістю членів підглоткової групи. Через це має місце навіюваність, неусвідомлене ставлення і сприймання інформації, чужого досвіду, ідей, поглядів, практики різного типу.

Сучасні медійні ресурси стали невід'ємним атрибутом життя сучасної людини. Як і будь-який фактор, медіа відіграє і позитивну, і негативну роль. Ризики медіа-ресурсів обговорювались вище. Позитивна функція медіа-ресурсів – це широкі освітні можливості. За допомогою кібер-технологій учні можуть вивчати природні і соціальні явища у візуальному, трансформаційному, багатоаспектному плані. Як вже зазначалось вище, практикуються відео-уроки (це вже стало необхідною можливістю під час дистанційного навчання), відвідувати зали старовинних музеїв в інших країнах, слухати класичну музику, отримують доступ до різної літератури (навіть, рідкісних книг, поданих у цифровому вигляді) та ін. [22, 30, 32].

Цифрові технології забезпечують якісно інший тип комунікації – віртуальна комунікація. Інтернет-конференції, семінари, тренінги, дискусії можуть об'єднати учасників з різних країн, міст, закладів освіти. Це, безумовно, розширює кругозір, формує діалогічне мислення, підвищує комунікативність, формує толерантне ставлення до розмаїття ідей, традицій, переконань тощо. Соціологи і психологи характеризують таку ситуацію, як

«соціальне полегшення» [24, 25, 29]. Суб'єкт сам визначає, чи продовжити спілкування, чи перервати його.

Медіа-ресурси виконують ще одну позитивну психологічну функцію – емоційного розвантаження. Перегляд фільмів, відповідного жанру телепередач дозволяють розслабитися, відволіктися від напруженого буденного життя, проблем, дають можливість переключитися на інші об'єкти і переживати позитивні емоції. Зрозуміло, що і тут є свої ризики: потребує від додаткових психологічних зусиль повернення з віртуальної у об'єктивну дійсність.

Формування і профілактика медіаграмотності потребує врахування гендерних відмінностей підлітків. Дівчата підліткового віку свою віртуальну активність спрямовують на пошук інформації зі сфери індустрії «краси» (косметологія, мода, способи схуднення тощо). Зовнішність виходить на перший план особистісного становлення, оскільки від цього залежить прихильність з боку протилежної статі, психологічний комфорт, впевненість у собі та ін. [15].

Увагу дівчат привертають ютуб-блогери, які демонструють стиль гламурного життя. Перегляд таких відеосюжетів сильно впливає на свідомість і підсвідомість дівчат підліткового віку: вони змінюють свою поведінку, зовнішність, наповнюють своє життя подібними справами, захопленнями, транслюють у найближчому соціумі подібний стиль життя [26].

Окремо вивчається питання інтеграції підлітків у соціальні мережі. Дівчата шукають там однодумців, обговорюють важливі для себе проблеми з незнайомими і віддаленими співрозмовниками, що дозволяє їм вести себе розкуто, презентують себе через фото і відео-роліки. Сильним є мотив познайомитися з хлопцем, щоби урізноманітнити і розширити коло спілкування. Такі потреби є природними відповідно вікових закономірностей

підліткового віку, але треба завжди брати до уваги існуючі ризики від медіа-впливу і соціальної активності в інтернет-мережах.

Висновки до розділу 1

Медіаграмотність молоді - це важлива проблема, яка потребує системної роботи з її формування, розвитку та корегування. Освіта та освітні заклади відіграють ключову роль у забезпеченні належної підтримки для розвитку медіаграмотності. Ось кілька основних аспектів, які слід враховувати при роботі з медіаграмотністю молоді:

1. Медіаграмотність включає фонд знань, умінь і навичок критичного осмислення інформації, аналізу її достовірності та використання. Це також включає вміння використовувати комп'ютерні технології для пошуку, обробки і презентації інформації. Існують схожі поняття, такі як медіакомпетентність, інформаційна грамотність і цифрова компетентність.
2. Вікові особливості сприйняття інформації: Дослідження вікової психології зосереджуються на особливостях сприйняття інформації людьми різного віку, враховуючи форму, складність та інтенсивність презентації. Особлива увага приділяється неповнолітнім, які ще не мають достатньої здатності приймати відповідальні рішення і більш схильні до маніпуляцій і ризиків.
3. Кібер-технології надають можливості вивчати природні та соціальні явища у візуальному, трансформаційному та багатоаспектному форматі. Вони дозволяють доступ до відеоуроків, віртуальних музеїв, класичної музики та рідкісної літератури, що забезпечує розширення можливостей медіаграмотності.
4. Розвиток критичного мислення: Критичне мислення є важливою складовою медіаграмотності. Методи розвитку критичного мислення, такі як колективна дискусія, групове обговорення і

зміна рольових позицій, сприяють попередженню негативного впливу інформаційних потоків на молодь.

РОЗДІЛ 2

ЕМПІРИЧНЕ ВИВЧЕННЯ РІВНЯ МЕДІАГРАМОТНОСТІ ДІВЧАТ-ПІДЛІТКІВ

2.1 Дизайн та методи емпіричного дослідження медіаграмотності дівчат-підлітків

У сучасному цифровому світі, де медіа впливають на культуру, спосіб мислення і соціальні норми, медіаграмотність є надзвичайно важливою навичкою для підлітків, особливо дівчат. Дане емпіричне дослідження пропонує широкий огляд поняття медіаграмотності та його значення в розвитку дівчат-підлітків [18].

Для цього ми спланували наступні етапи реалізації емпіричного дослідження і впровадження психопрофілактичної програми медіаграмотності:

Етап 1. Визначення медіаграмотності (жовтень-січень 2022-23 рр). Пояснення поняття медіаграмотності та її важливості в сучасному інформаційному суспільстві. Розгляд основних компонентів медіаграмотності, таких як доступ до інформації, розуміння медійних засобів, критичне мислення та активна участь у медіа-середовищі.

Етап 2. Дизайн емпіричного дослідження медіаграмотності (січень-березень 2023 р.). Роль медіаграмотності для дівчат-підлітків: Аналіз впливу медіа на дівчат-підлітків та їх соціально-емоційний розвиток. Висвітлення особливостей медіаграмотності для дівчат-підлітків, включаючи статеві стереотипи, тілесне задоволення та самооцінку.

Етап 3. Представлення основних результатів дослідження (лютий-квітень 2023 р.), таких як формулювання дослідницьких питань, вибір методології, збір та аналіз даних, включаючи анкетування, спостереження та фокус-групи. Подання результатів попередніх досліджень, що висвітлюють рівень медіаграмотності дівчат-підлітків та їх ставлення до різних медіа-

продуктів. Обговорення виявлених тенденцій та можливих впливів медіа на дівчат-підлітків.

Етап 4. Розвиток медіаграмотності (березень- квітень 2023 р.).

Подання рекомендацій щодо психопрофілактики розвитку медіаграмотності дівчат-підлітків, зокрема зосередження на критичному мисленні, здатності аналізувати та розуміти медійні повідомлення, а також вмінні активно взаємодіяти з медіа-середовищем.

Дослідження проводилося на базі Криворізької гімназії №121 КМР протягом жовтня - квітня 2023 року. Комплексною діагностикою і профілактичними заходами було охоплено 26 дівчат підліткового віку 7-9 класів (12-15 років). Емпіричні дані отримані за допомогою Google Форми; також використовувались результати дослідження, проведеної психологом закладу освіти.

Комплексна дослідження проведена засобами модернізації питань наступних варіантів анкетування рекомендованих методичним об'єднанням м.Кривого Рогу:

- анкета «Медіа-грамотність учнів основної школи»;
- анкета «Безпека в соціальних мережах»;
- анкета «Медіа-компетентність як основа кібер-безпеки. Кібер-булінг» [3, 6].

Мета комплексної дослідження: вивчити ступінь безпечного поведіння підлітків в соціальних мережах Інтернет, їхню компетентність у спілкуванні у віртуальному просторі без впливу кібер-булінгу [3, 6].

- Базовою була обрана анкета «Медіа-грамотність учнів основної школи».

Зміст анкети носить комплексний характер і дозволяє різноаспектно вивчати інтенсивність перебування підлітків в системі Інтернет, їхні запити і пріоритети у віртуальній сфері життєдіяльності, затребуваність ігрової діяльності, поведінкові моделі в соціальних мережах.

Анкета включає питання, згруповані по підрозділах, кожен з яких стосується окремо взятого аспекта медіаграмотності підлітка. Перша частина питань передбачає отримання загальних даних про самоорганізацію віртуальної практики підлітка. Зокрема, з'ясовується, чи зареєстрований суб'єкт у соціальних мережах і саме яких, скільки вільного часу витрачає на активність у соціальних мережах, яким є розподіл часу між різними формами відпочинку (читання, спорт, спілкування з друзями, рідними, виконання суспільно значимих доручень тощо).

Наступний блок питань висвітлює, наскільки достовірно підліток представлений в соціальних мережах (під своїм іменем або ніком, яку систему захисту своїх персональних даних обирає, задоволеність самопрезентацією у кібер-просторі).

Декілька питань стосуються змісту і форм активності підлітка у віртуальному просторі (вивчаються напрямки діяльності у віртуальному просторі, установка на створення медіа-продукту, вид мотивації – на репродукцію або творчий продукт, з'ясовується самооцінка власної продуктивності і задоволеності від перебування в Інтернет-просторі).

Запитання супроводжуються варіантами відповідей, з числа яких підлітку треба обрати найбільш притаманний його стилю життя.

- Анкета «Безпека в соціальних мережах»

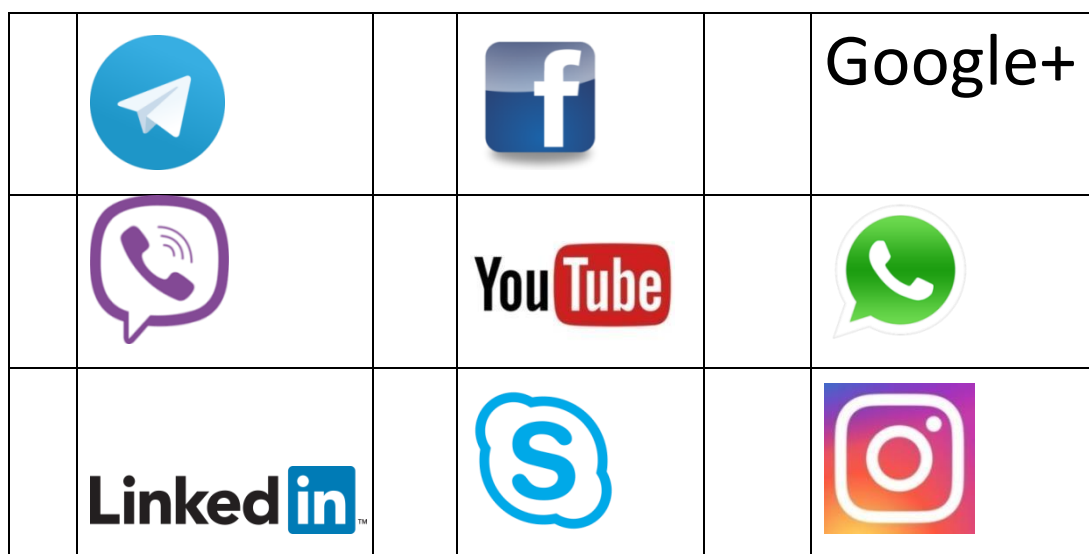
Анкета вивчає готовність і компетентність підлітка убезпечувати себе в кібер-просторі, техніки і прийоми, які він використовує для цього. Кожне питання також супроводжується варіантами відповідей.

- Анкета «Медіа-компетентність як основа кібер-безпеки. Кібер-булінг»

З'ясовується думка про те, чи небезпечний інтернет-простір і соціальні мережі для молоді, і саме у зв'язку чим. Пропонуються проблемні ситуації, стосовно яких треба висловити своє оціночне судження шляхом вибору

відповідного варіанту відповіді з наведеного списку. Також певна кількість питань стосується розуміння підлітками сутності явища кібер-булінгу, їхнього досвіду (у разі наявності) і способів самозахисту від негативного віртуального явища.

Анкети супроводжуються ілюстрованим матеріалом для швидкості і визначеності потрібного варіанта відповіді. Наприклад, логотипи популярних інтернет-ресурсів:

2.2. Аналіз та інтерпретація результатів емпіричного вивчення рівня медіаграмотності дівчат підліткового віку

1) «Медіа-грамотність учнів основної школи»

У таблиці 2.1 подані кількісні показники розподілу учнів згідно варіантів відповідей на запитання анкети про присутність в інтернет-мережі.

Таблиця 2.1

«Ти зареєстрований в інтернет-мережі?»

№	Варіанти відповідей	Результат (у %)
1	Так	96
2	Ні	4

Результат анкетування засвідчив, що більшість дівчат-підлітків мають свої акаунти і зареєстровані у соціальних мережах. Кілька осіб заперечили факт присутності в інтрнет-мержі.

Кількісний аналіз відповідей на наступне питання подано у таблиці 2.2. і круговій діаграмі 2.1.

Таблиця 2.2

«Як ти проводиш своє дозвілля?»

№	Види дозвілля	Результати (%)
1	Сім'я, батьки	18
2	Інтернет	40
3	Телебачення	11
4	Друзі	24
5	Книги	3
6	Спорт	4

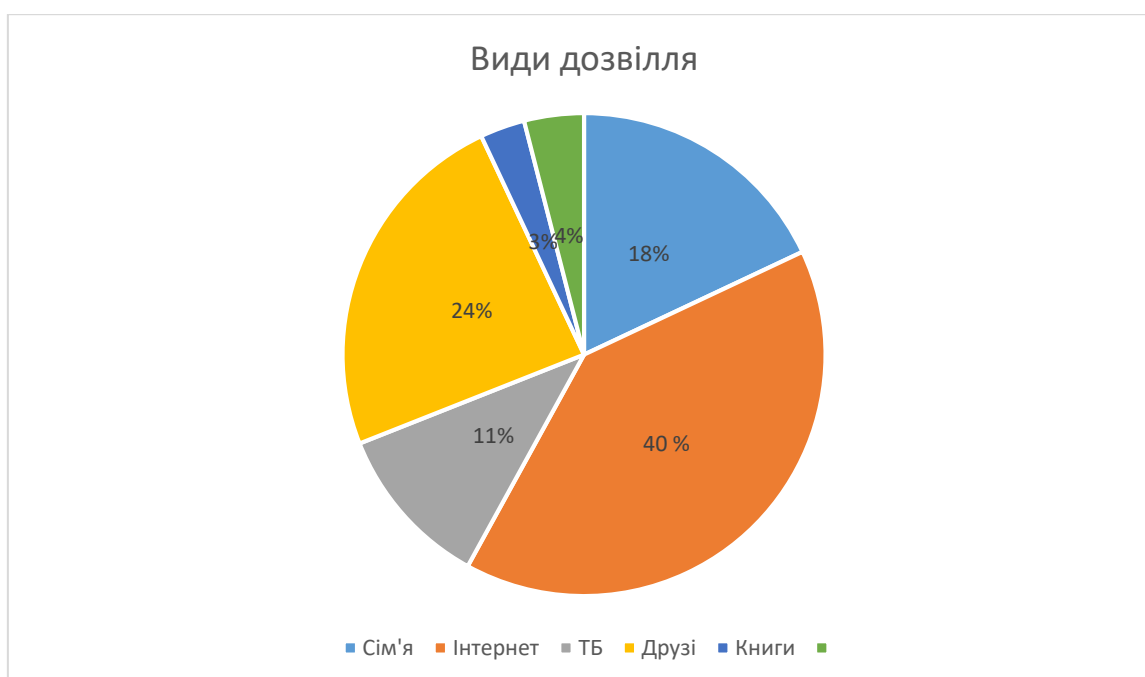

Рис. 2.1. Відсотковий розподіл дівчат-підлітків за різними видами дозвілля

Аналіз результатів на друге питання узгоджується з відповідями на попереднє: оскільки більшість дівчат-підлітків зареєстровані в соціальних мережах, то природно, що на інтернет припадає більша кількість часу.

Значимим видом проведення вільного часу залишається сім'я і друзі. Найменшу кількість часу підлітки витрачають на читання і спорт.

Аналіз відповідей на питання «Які соціальні мережі ти обираєш?» подано у таблиці 2.3.

Таблиця 2.3

«Які соціальні мережі ти обираєш?»

№	Соціальні мережі	Результати (у %)
1	Facebook	46
2	Instagram	83
3	YouTube	38
4	Viber	94
5	TikTok	62
6	Google+	82
7	Telegram	6
8	Жодна соціальна мережа	4

Аналіз результатів підтвердив факт високої популярності серед підлітків Instagram, Viber, TikTok, Google+, Facebook. Те, що дівчата-підлітки витрачають значиму кількість часу власного дозвілля на Інтернет, пояснюється одночасним перебування у різних соціальних мережах.

Аналіз відповідей на питання «Яке ім'я ти обрав для соціальної мережі?» подано у таблиці 2.4 і рисунку 2.2.

Таблиця 2.4

«Яке ім'я ти обрав для соціальної мережі?»

№	Варіанти відповідей	Результат (у %)
1	Справжнє	32
2	Вигадане	43
3	Комбінований варіант	25

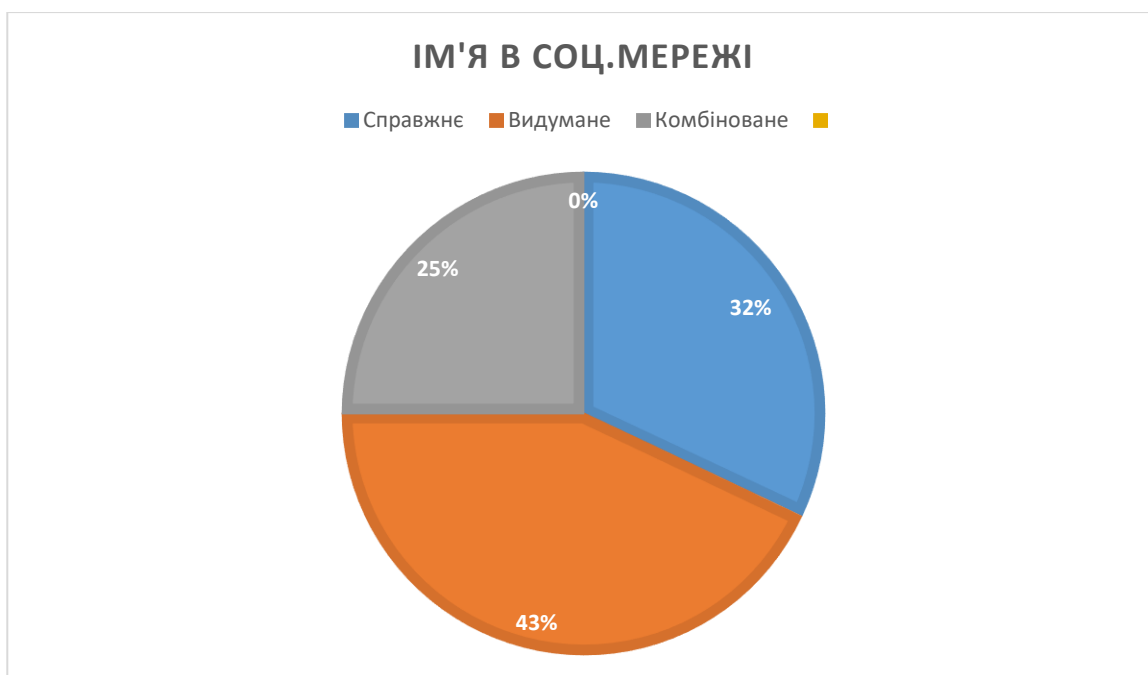

Рис. 2.2. «Яке ім'я ти обрав для соціальної мережі?»

Діаграма розподілу свідчить про те, що дівчата-підлітки прагнуть презентувати себе під придуманим ім'ям, хоча достовірна презентація також досить прийнятна практика.

2) Анкета «Безпека в соціальних мережах»

Нижче поданий кількісний аналіз на ключові питання цієї анкети.

Предметом аналізу були відповіді дівчат підліткового віку на питання «Які ризики перебування в соціальних мережах є найбільш небезпечними?» (таблиця 2.5), рисунок 2.3.

Таблиця 2.5

№	Варіанти відповідей	Результат (у %)
1	Розголошення (поширення) персональних даних (ПД)	27
2	Комп'ютерний вірус (КВ)	54
3	Комп'ютерна залежність	12
4	Інші варіанти	7

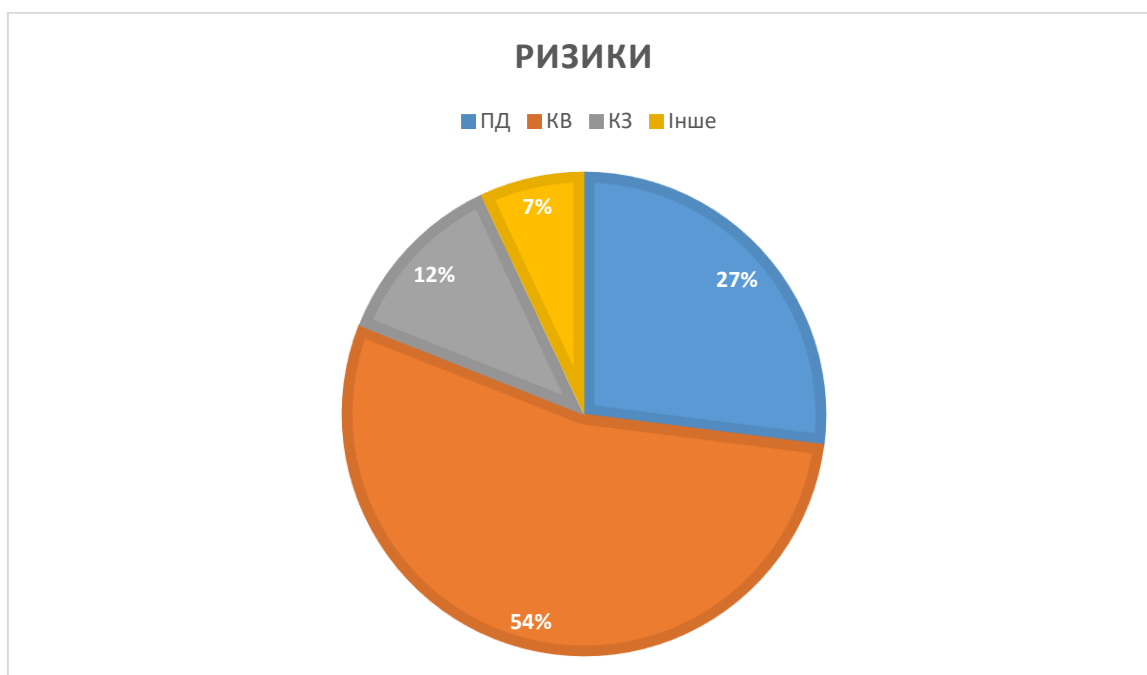

Рис. 2.3. «Які ризики перебування в соціальних мережах є найбільш небезпечними?»

Примітка:

- ПД – персональні дані;
- КВ – комп'ютерний вірус;
- КЗ – комп'ютерна залежність

Найбільше дівчата-підлітки турбуються про справність комп'ютерної техніки і ризики поширення їх персональних даних, хоча допускають, що можливою є комп'ютерна залежність від тривалого перебування у віртуальному просторі.

На запитання «Як я зберігаю паролі від своїх акаунтів?» отримано такі результати (таблиця 2.6, рисунок 2.4).

Таблиця 2.6

«Як я зберігаю паролі від своїх акаунтів?»

№	Варіанти відповідей	Результат,%)
1	Записую у блокнот (паперовий)	0
2	Зберігаю на телефоні	22
3	Запам'ятовую	1

4	Зберігаю на комп'ютері	75
5	Інші варіанти	2

Кількісний аналіз обраних варіантів відповідей на поставлене питання свідчить про популярність таких способів зберігання паролів, як на телефон і у комп'ютері. Природно, що активність у соціальних мережах поєднується з іншими комп'ютерними технологіями.

- Анкета «Медіа-компетентність як основа кібер-безпеки. Кібер-булінг»

Питання анкети спрямовувались на вивчення рівня компетентності розпізнавати ознаки кібер-булінгу і протистояти його впливу на себе (таблиця 2.7, рисунок 2.4).

Таблиця 2.7

«Які види кібер-булінгу знаєш і пережив у власному досвіді»

№	Варіанти відповідей	Результат, %
1	погрози	4
2	звинувачення з боку інших	14
3	наклеп	2
4	лайка (ненормативна лексика)	28
5	такого не було	52

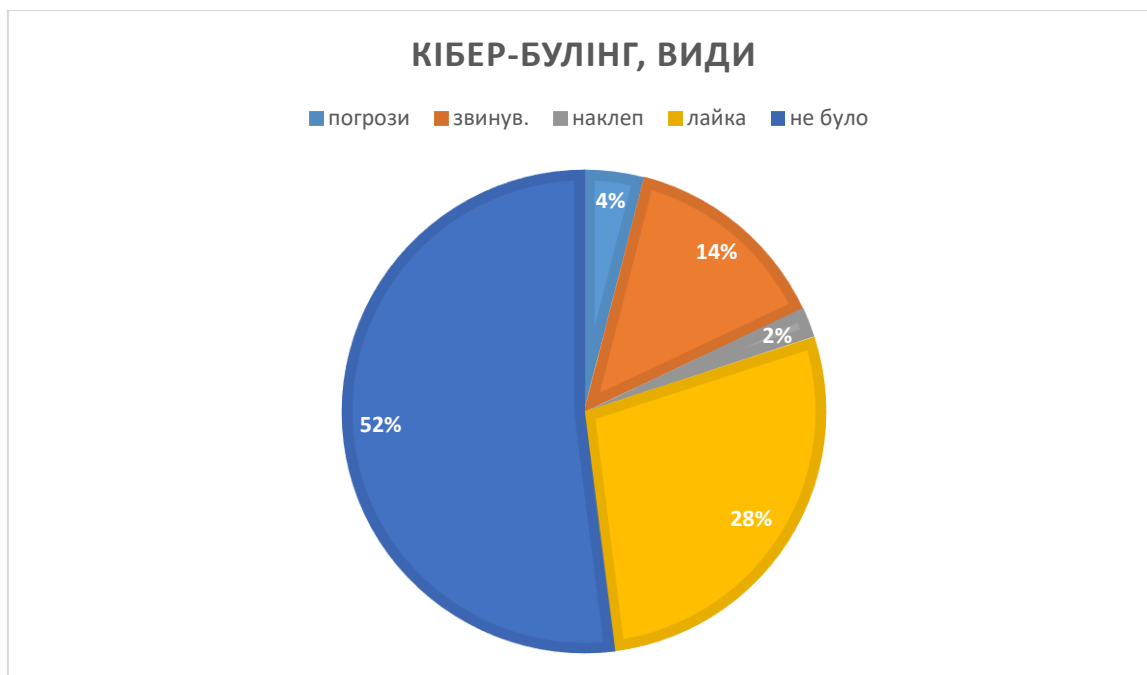

Рис. 2.4. «Які види кібер-булінгу знаєш і пережив у власному досвіді»

Аналіз відсоткового розподілу видів кібер-булінгу у сприйнятті і досвіді дівчат-підліток у соціальних мережах вказує на досить благополучну картину. Більшість дівчат вказали, що жодного разу не відчували на собі булінг. Ненормативна лексика і звинувачення (претензії) – досить характерна ознака міжособистісних відносин між дівчатами у реальному житті, що потім переноситься у віртуальну сферу.

2.3. Програма психопрофілактики медіаграмотності для дівчат-підлітків

Профілактично-просвітницька програма з підлітками спрямовувалась на підвищення компетентності їх роботи з різними джерелами інформації, різноманітним змістом і формою її презентації у віртуальному просторі. Також, пріоритетним є завдання підготовки молоді до розпізнавання різних способів викривлення інформації, оволодіння техніками протистояння різним проявам насильства (кібер-булінгу). Ефективною стратегією формування і підвищення рівня медіа-грамотності підлітків являється розвиток критичного мислення, включення їх у створення власного медіа продукту, що, безумовно,

підвищує корисність поєднання об'єктивної і віртуальної реальності у життєдіяльності молоді людини.

Пояснювальна записка

Пропонована методична система медіаграмотності базується на розумінні критичного мислення як здатності людини сприймати ідеї, аналізувати їх, раціонально сумніватись, порівнювати різні точки зору, аргументувати власну позицію та змінювати її засновуючись на фактах та доказах, а також рефлексувати про особистий досвід, узагальнювати знання та виконувати інші розумові операції.

Розвиток критичного мислення в медіапросторі є активним та інтерактивним процесом взаємодії суб'єктів пізнання, спрямованим на творчу інтеграцію ідей, переоцінку та перебудову знань і інформації, прийняття вагомих рішень та саморозвиток особистості [33].

Зміст навчання в загальноосвітній школі будується на принципі монологічного освоєння оточуючої дійсності, де лише одна позиція, один погляд на сутність явищ і речей обґрунтовується. Такий підхід притаманний шкільним підручникам, хоча наука розвивається через долання протиріч, конфліктів ідей та світоглядів. Це призводить до розвитку у школярів репродуктивного типу мислення, схильності до копіювання відомих ідей, автоматичного запам'ятовування та накопичення досвіду використання різних форм плагіату. Молоді люди стають легко маніпульованими, формують потрібну модель поведінки та світогляд.

Розвиток критичного мислення в медіапросторі потребує діалогічного освітнього середовища, де кожен учасник пізнавального процесу повністю реалізує свою суб'єктність, впливає на позицію інших суб'єктів і разом з ними пройде шлях від незнання до знання. Пізнавальний процес стає багатовекторним, ймовірнісним, насиченим інсайтами, соціально активним і завдяки цьому – продуктивним для когнітивного та особистісного розвитку.

Мета: Психопрофілактична програма медіаграмотності для дівчат-підлітків розроблена з метою проведення онлайн-тренінгів у часи воєнних дій. Програма включає такі етапи і теми для обговорення.

Завдання: Програма спрямована на розвиток критичного мислення, здорової самооцінки та здатності аналізувати та інтерпретувати різні медіаповідомлення.

- Розвиток критичного мислення.
- Розвиток аналітичного мислення.
- Оволодіння техніками аналізу інформації (текстів, повідомлень).
- Формування вміння розмежовувати стереотипи і свідомі форми поведінки, мислення та сприйняття.
- Оволодіння способами попередження кібербулінгу.

Програма складається з 6 етапів та блоку самовдосконалення. Кожне заняття розраховане на тренінг, що проводиться в онлайн-режимі на платформі Zoom, тривалістю 2 години для групи з 10-15 учасників.

Таблиця 2.8 Структура психопрофілактичної програми для дівчат-підлітків

Опис	Кількість годин	Додаткові ресурси
Заняття 1: Освіта щодо медіа Введення в поняття медіаграмотності: Пояснення терміну "медіаграмотність" та його важливості в сучасному світі. Розбір основних аспектів медіаграмотності: розуміння, аналіз та критичне оцінювання медіаповідомлень. Типи медіа та їх вплив: Порівняння традиційних та нових медіа-форматів. Розбір впливу медіа на формування думок, уявлень та стереотипів.	2	Медіаграмотність у часи пандемії (diia.gov.ua) Як навчити учнів відрізняти фейки. ГО «Смарт освіта» та ЮНІСЕФ, 2020.
Заняття 2: Критичний аналіз медіа-повідомлень Виявлення медійних маніпуляцій: Розпізнавання прихованих мотивів, маніпулятивних прийомів у медіа-повідомленнях.	2	Медіаграмотність у часи пандемії (diia.gov.ua) Як навчити учнів відрізняти фейки. ГО «Смарт освіта» та ЮНІСЕФ, 2020.

<p>Виявлення психологічних технік використання уваги та емоцій у медіа. Контекстуалізація медіа-повідомлень: Важливість розуміння контексту та авторства повідомлень. Виявлення підроблених або неперевічених медіа-повідомлень. Візуальний аналіз медіа: Основи візуального дизайну та його вплив на сприйняття інформації. Розбір обробки фотографій, використання фільтрів та ретуші у медіа.</p>		
<p>Заняття 3: Розвиток критичного мислення Розвиток критичного погляду на медіа-повідомлення: Вправи та дискусії, спрямовані на розбір різних типів медіа-повідомлень. Сприяння здатності розрізняти факти від думок та суб'єктивних оцінок. Вправи на аналіз стереотипів у медіа: Розбір статей, фотографій та відеороликів з точки зору репрезентації статевих ролей. Викликання свідомого сприйняття та виклику стереотипів.</p>	2	Як навчити учнів відрізняти фейки. ГО «Смарт освіта» та ЮНІСЕФ, 2020.
<p>Заняття 4: Здорова самооцінка Розуміння рольових моделей у медіа: Аналіз впливу ідеалізованих образів на самооцінку та почуття власної цінності. Стимулювання критичного ставлення до вирівнювання краси та фізичних стандартів у медіа. Захист від онлайн-цинізму та кібербулінгу: Розбір випадків цинічних коментарів та ворожих дій в мережі. Вивчення стратегій запобігання й реагування на кібербулінг.</p>	2	Навчальна програма «Основи візуальної медіаграмотності» для 9 класів закладів загальної середньої освіти / О. П. Мокрогуз, О.В. Желіба/ За редакцією О. В. Волошенюк, Р. І. Євтушенко, В. Ф. Іванова,— Київ: Академія української преси, Центр вільної преси, 2022. — 14 с.
<p>Етап 5: Практичні навички медіаграмотності Створення власних медіа-повідомлень: Вправи на створення позитивних та конструктивних повідомлень у соціальних мережах. Вивчення основ доброзичливої комунікації та розбір ситуацій конфлікту у мережі. Поділ досвіду та поширення інформації: Розбір шляхів підтримки та допомоги один одному у віртуальному просторі. Вплив соціальних мереж на розповсюдження інформації та формування громадської думки.</p>	2	Медіаграмотність у часи пандемії (diia.gov.ua)
<p>Заняття 6: Оцінка та вдосконалення навичок медіаграмотності Самооцінка та рефлексія: Залучення учасників до аналізу своїх здобутих знань та навичок. Встановлення особистих цілей для подальшого вдосконалення медіаграмотності.</p>	2	Як навчити учнів відрізняти фейки. ГО «Смарт освіта» та ЮНІСЕФ, 2020.
<p><i>Постійна практика медіаграмотності:</i></p>	2	Медіаграмотність у часи пандемії (diia.gov.ua)

<p>Надання рекомендацій щодо використання додаткових ресурсів та інструментів для практики медіаграмотності.</p> <p>Запропонування навчальних матеріалів для самостійного вивчення та вдосконалення навичок.</p>		
--	--	--

Ця тренінгова програма розроблена з урахуванням потреб дівчат-підлітків у профілактиці медіаграмотності. Вона спрямована на формування у них здатності критично мислити, розрізняти маніпулятивні прийоми, розуміти вплив медіа та підвищувати самооцінку.

Кейс заняття.

Тренінгове заняття: Етап 2 - Критичний аналіз медіа-повідомлень

Тривалість: 60 хвилин

Мета тренінгу: Навчити учасників розпізнавати та аналізувати медіа-повідомлення з критичною перспективою.

Розвивати навички критичного мислення та оцінки інформації, яку отримують через медіа.

План тренінгового заняття:

Вступ (5 хвилин)

Привітання учасників та коротке пояснення мети тренінгу.

Визначення критичного аналізу медіа-повідомлень та його важливості.

Вступ до критичного аналізу (10 хвилин)

Пояснення основних принципів критичного аналізу медіа-повідомлень: пізнання контексту, розпізнавання прихованих впливів, розуміння замовницьких інтересів та біасів.

Вказівки щодо важливості питань, які можна задавати собі при аналізі медіа-повідомлень.

Техніки критичного аналізу (20 хвилин)

Представлення різних технік критичного аналізу, таких як визначення джерела, перевірка фактів, розпізнавання емоційного маніпулювання та виявлення контекстуальних аспектів. Завдання базується на програмі Дія. Медіаграмотність у часи пандемії (див.рис 2.9)

ХВ

ПРО КОНСПІРОЛОГІЮ, ФЕЙКИ ТА ЕМОЦІЙНИЙ ВПЛИВ

Організація роботи з відео 1, 5, 6

Розвивальні завдання	Очікувані результати
<ul style="list-style-type: none"> розвивати в учнів навички роботи в групі / парі; розвивати критичне мислення щодо інформації, навички її пошуку та аналізу; розвивати вміння складати пам'ятки / працювати з пам'ятками. 	<p>Учень / учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> перевірятиме інформацію; відрізнятиме факти від суджень; навчиться ідентифікувати фейки, інструменти маніпуляції, вплив медіа на наші емоції; усвідомить небезпеку поширення фейків про COVID-19; з відповідальністю ставитиметься до поширення інформації.
<p>Необхідне обладнання та матеріали:</p> <ul style="list-style-type: none"> телевізор і ноутбук / проектор та екран для демонстрації фрагментів відео, пам'яток; підготовлена вчителем / учителькою дошка Padlet. 	

ВИПЕРЕДЖАЛЬНЕ ЗАВДАННЯ

За тиждень до класної / виховної години запропонуйте учням виконати завдання.

1. Переглянути три відео про фейки, конспірологію та емоційний вплив фейків.

Відео 1 «Фейки»	Відео 5 «Конспірологія»	Відео 6 «Про емоційний вплив фейків»
		

Рис.2.5 План заняття Дія. Медіаграмотність

Демонстрація прикладів інтерактивної аналізу медіа-повідомлень разом з учасниками.

Групова робота (15 хвилин)

Розділ учасників на невеликі групи (3-4 особи).

Завдання: кожна група отримує одне медіа-повідомлення (статтю, відео, соціальний пост тощо) для критичного аналізу.

Групи обговорюють і аналізують повідомлення, використовуючи отримані знання і техніки (стратегія «кутки»).

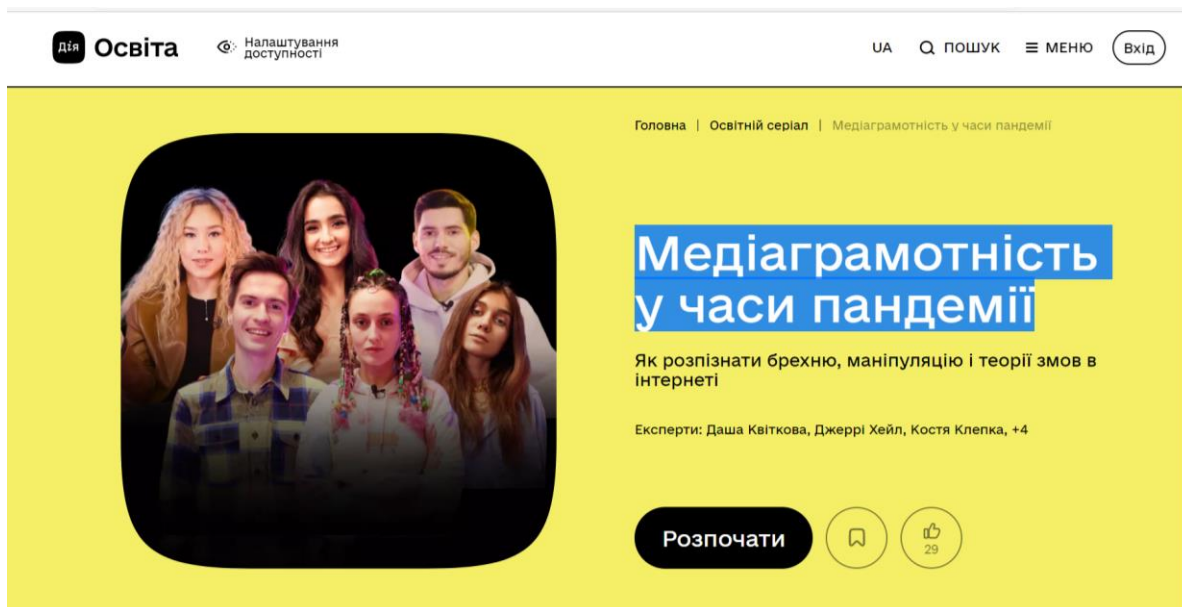

Рис.2.6 Блок медіаграмотності щодо спростування фейків та конспірології

Обговорення результатів (10 хвилин)

Просування групам можливість поділитися своїми спостереженнями та висновками з рештою учасників.

Обговорення різних підходів та спостережень з критичного аналізу.

Висновки та підсумок (5 хвилин)

Підсумування навичок та понять, які були вивчені під час тренінгу.

Звернення до учасників з проханням використовувати отримані знання у своєму повсякденному житті.

Завершення тренінгу: Запитання та відповіді (5 хвилин)

Відкриття для питань та обговорення з учасниками.

Заключні коментарі та подяка учасникам за участь.

Аналіз заняття. Стратегія "система позначок" була використана у процесі читання і аналізу будь-якого тексту. Учням пропонували текст, в якому треба було ставити позначки відповідно до сприйняття окремого фрагмента. Якщо думка була знайома, вони ставили "<"; якщо інформація була новою - "+"; в разі протилежної думки - "-"; а підсумкова позначка "?" або "!". Учні обговорювали свої думки щодо тексту в парах та групах, аргументуючи свої позиції.

Стратегія "кутки" стала популярною для колективного обговорення актуальних питань. Учасникам пропонувалися проблемні ідеї, які здатні були розділити аудиторію на групи з різними поглядами. Кожному учаснику давався час на запис п'яти позицій "за" або "проти" на аркуші паперу. Потім вони обмінювалися аргументами, а протилежні погляди були перетворені на контр-питання. Дискусія сприяла зміні позицій і формуванню третьої групи учасників, які сумнівалися у власному виборі. Дискусія завершувалася рефлексією, де кожен учасник міг поділитися своїми враженнями або ставленням до проблеми.

Для розвитку прогностичного мислення і медіаграмотності застосовувалася методична стратегія "читання з зупинками і прогнозом". Учням пропонували текст, розділений на частини, де очікувалася розвиток подій. Кожен учень записував свій прогноз на основі першої частини і аргументував його. Потім вони обговорювали свої прогнози та аргументи з іншими учасниками. Після читання наступної частини тексту порівнювали свої прогнози з розвитком подій. Цей процес допомагав учням розвивати здатність аналізувати інформацію, встановлювати зв'язки та робити обґрунтовані прогнози.

Ці стратегії сприяють розвитку критичного мислення учнів, їх здатності працювати з інформацією і формувати власні висновки, уникати маніпуляцій.

2.4 Оцінка ефективності впровадження програми психопрофілактики медіаграмотності для дівчат-підлітків

Після проходження профілактичної програми медіаграмотності для дівчат підлітків та проведення повторного анкетування (анкета «Медіаграмотність учнів основної школи»; анкета «Безпека в соціальних мережах»; анкета «Медіа-компетентність як основа кібер-безпеки. Кібер-булінг» [3, 6]) можна зробити наступні висновки:

Покращення розуміння медіа: Дівчата підліткового віку, які взяли участь у програмі, виявили покращене розуміння різних аспектів медіа, таких як джерела інформації, медійні стратегії та впливові фактори. Відбулось зниження відсотка провадження дозвілля через інтернет-серфінг та чати (-6%). Також відбулось переосмислення безапеляційної довіри до інформації від блогерів за рахунок вправ факт-чекінгу та відпрацювання навичок критичного мислення.

Таблиця 2.9

«Як ти проводиш своє дозвілля?»			
	Види дозвілля	До	Після
№		Результати (%)	Результати (у %)
1	Сім'я, батьки	18	15
2	Інтернет	40	35
3	Телебачення	11	5
4	Друзі	24	26
5	Книги	3	7
6	Спорт	4	11
«Які соціальні мережі ти обираєш?»			
	Соціальні мережі	До	Після
№		Результати (у %)	Результати (у %)
1	Facebook	46	32
2	Instagram	83	59
3	YouTube	38	41
4	Viber	94	90

5	TikTok	62	54
6	Google+	82	56
7	Telegram	6	34
8	Жодна соціальна мережа	4	4

Показники критичного мислення: Після проходження програми дівчата стали більш критичними споживачами медіа. Вони навчилися аналізувати та оцінювати інформацію, розрізняти об'єктивність та приховані мотиви у медійних повідомленнях. За даними анкети вони більш обережно ставились до особистих даних та пересилання та публікації фото.

Таблиця 2.10

«Яке ім'я ти обрав для соціальної мережі?»			
№	Варіанти відповідей	До Результат (у %)	Після Результат (у %)
1	Справжнє	32	28
2	Вигадане	43	47
3	Комбінований варіант	25	25
Чи щоденно публікуєш /надсилаєш особисті фото у мережі			
1	Так	89	73
2	Ні	7	26
3	Не хочу відповідати	4	1
Чи ділишся щоденно подіями життя у рилсах?			
1	Так	71	65
2	Ні	25	34
3	Не хочу відповідати	4	1

Підвищилось вміння розпізнавати маніпуляції: Підлітки, які брали участь у програмі, набули навичок розпізнавання медійних маніпуляцій, таких як перекручення фактів, емоційне впливання та стереотипи. Вони стали більш

обізнаними та бджолою, що допомагає їм уникати негативного впливу маніпулятивних прийомів.

Підвищилась здатність виявляти бажану реакцію: Дівчата розвинули навички визначення своїх власних бажаних реакцій на медійні повідомлення. Вони навчилися розуміти, як впливати на їхні емоції та переконання, щоб бути свідомими споживачами медіа (табл.2.10-11).

Загалом відбулось збільшення самосвідомості: Програма медіаграмотності допомогла підліткам розуміти вплив медіа на їхнє самопочуття, самооцінку та ставлення до себе. Вони стали більш самосвідомими та здатними усвідомлювати позитивні та негативні впливи медіа на своє життя.

Таблиця 2.11.

«Які ризики перебування в соціальних мережах є найбільш небезпечними?»			
№	Варіанти відповідей	До	Після
		Результат (у %)	Результат (у %)
1	Розголошення (поширення) персональних даних (ПД)	27	67
2	Комп'ютерний вірус (КВ)	54	21
3	Комп'ютерна залежність	12	70
4	Інші варіанти	7	30

«Які види кібер-булінгу знаєш і пережив у власному досвіді»

№	Варіанти відповідей	До	Після
1	погрози	4	34
2	звинувачення з боку інших	14	36
3	наклеп	2	40
4	лайка (ненормативна лексика)	28	21
5	такого не було	52	12

ТОП -3 в категорії «Інші»: 1. Віруси та шахрайство, 2. Неправдива інформація та маніпуляції, 3 Психологічний вплив. З думкою опитаних, використання соціальних мереж може впливати на самооцінку, порівняння з іншими та розвиток негативних емоцій, таких як почуття недостатності, самозневаги або стресу.

Отже, можна засвідчити часткову ефективність психопрофілактичної програми медіаграмотності для дівчат-підлітків.

Висновки до розділу 2

Розвиток медіаграмотності та формування захисних механізмів протистояння кібер-булінгу є важливими проблемами, які вимагають спеціального наукового дослідження. У цьому контексті було проведено комплексне дослідження на базі Криворізької гімназії №121 КМР протягом лютого - березня 2023 року, у якому брали участь 26 дівчат підліткового віку. Для збору даних були використані наступні анкети: анкета "Медіа-грамотність учнів основної школи", анкета "Безпека в соціальних мережах" і анкета "Медіа-компетентність як основа кібер-безпеки".

1. Метою комплексного дослідження було вивчення рівня безпечного поводження підлітків у соціальних мережах Інтернет та їхньої компетентності у віртуальному спілкуванні без впливу кібер-булінгу. Після кількісного і якісного аналізу результатів емпіричного етапу дослідження було встановлено, що більшість дівчат підліткового віку зареєстровані у соціальних мережах і проводять значну частину часу у віртуальному середовищі. Загалом, ситуація стосовно кібер-булінгу була благополучною, оскільки більшість дівчат не мали негативного досвіду у цій сфері.
2. Розроблена психопрофілактична програма медіаграмотності для дівчат-підлітків мала на меті проведення онлайн-тренінгів у часи воєнних дій. Програма включала різні етапи і теми для обговорення. Після проходження програми дівчата стали більш критичними споживачами медіа, здатними

аналізувати та оцінювати інформацію, розрізняти об'єктивність та приховані мотиви у медійних повідомленнях. Вони також були обережнішими щодо особистих даних та публікації фотографій.

3. Також виявлено, що підлітки, які брали участь у програмі, набули навичок розпізнавання медійних маніпуляцій, таких як перекручення фактів, емоційне впливання та стереотипи. Вони стали більш обізнаними та здатними уникати негативного впливу маніпулятивних прийомів. Крім того, дівчата розвинули навички визначення своїх власних бажаних реакцій на медійні повідомлення, зрозуміли, як впливати на свої емоції та переконання, щоб бути свідомими споживачами медіа.
4. Загалом, програма медіаграмотності сприяла збільшенню самосвідомості підлітків, допомогла їм розуміти вплив медіа на їхнє самопочуття, самооцінку та ставлення до себе. Вони стали більш самосвідомими та здатними усвідомлювати позитивні та негативні впливи медіа на своє життя.
5. Дослідження також виявило, що основні проблеми, які турбують дівчат-підлітків у контексті використання соціальних мереж, пов'язані з вірусами та шахрайством, поширенням неправдивої інформації та маніпуляціями, а також психологічним впливом. Використання соціальних мереж може впливати на самооцінку, порівняння з іншими та розвиток негативних емоцій, таких як почуття недостатності, самозневаги або стрес.
6. У підсумку, комплексна психопрофілактична програма медіаграмотності для дівчат-підлітків виявила часткову ефективність. Вона сприяла розвитку критичного мислення, здатності розпізнавати медійні маніпуляції та виявляти бажану реакцію, а також збільшила самосвідомість підлітків щодо впливу медіа на їхнє життя. Однак, для подальшого вдосконалення програми рекомендується проведення подальших досліджень та впровадження нових методик та стратегій, що сприятимуть формуванню ефективних захисних механізмів протистояння кібер-булінгу та підвищенню медіаграмотності серед підлітків.

ВИСНОВКИ

7. Сучасна молодь навчається, розвивається, планує своє життя в умовах потужного інформаційного потоку, інтенсивного обміну інформації, активного використання комп'ютерних технологій, засобами яких інформація переробляється, деформується, презентується і спричинює сильний вплив на свідомість і психіку людини. Це означає, що на передній план виходить проблема формування медіаграмотності молоді, що потребує спеціальної роботи – просвітницької, розвивальної, корегувальної.
8. Медіа-грамотність – це сукупність фонду знань, умінь і навичок критичного осмислення інформації, її всебічного аналізу, свідомого використання, установка на пошук джерела інформації заради визначення ступеня правдивості інформації, викриття фальсифікацій, а також вміння використовувати комп'ютерні технології пошуку, обробки і презентації інформації. У науковому обігу поняття «медіаграмотність» виживається з наближеними поняттями «медіакомпетентність», «інформаційна грамотність», «цифрова компетентність» та ін.
9. Вироблення і споживання великої кількості медіапродукції розвиває гнучкість мислення, толерантне ставлення до розмаїття оціночних суджень, версій однієї і тієї ж події, готовність нестандартно використовувати інформацію, робити різну інтерпретацію тощо.
10. Разом з тим, віртуальна інформація подіється доволі часто знеособлено, коли особа приховує своє справжнє ім'я, подає вигадану інформацію про себе і, у такий спосіб, маніпулює іншими, ризики стати «жертвою» шахрайства, бути залученим у протиправну діяльність, зазнавати на собі негативний психологічний і моральний вплив – стає високоймовірним фактом.

- 11.Формування і профілактика медіаграмотності потребує врахування гендерних відмінностей підлітків. Дівчата підліткового віку свою віртуальну активність спрямовують на пошук інформації зі сфери індустрії «краси» (косметологія, мода, способи схуднення тощо). Зовнішність виходить на перший план особистісного становлення, оскільки від цього залежить прихильність з боку протилежної статі, психологічний комфорт, впевненість у собі та ін.
- 12.Увагу дівчат привертають ютуб-блогери, які демонструють стиль гламурного життя. Перегляд таких відеосюжетів сильно впливає на свідомість і підсвідомість дівчат підліткового віку: вони змінюють свою поведінку, зовнішність, наповнюють своє життя подібними справами, захопленнями, транслюють у найближчому соціумі подібний стиль життя.
- 13.Окремо вивчається питання інтеграції підлітків у соціальні мережі. Дівчата шукають там однодумців, обговорюють важливі для себе проблеми з незнайомими і віддаленими співрозмовниками, що дозволяє їм вести себе розкуто, презентують себе через фото і відео-роліки. Сильним є мотив познайомитися з хлопцем, щоби урізноманітнити і розширити коло спілкування. Такі потреби є природними відповідно вікових закономірностей підліткового віку, але треба завжди брати до уваги існуючі ризики від медіа-впливу і соціальної активності в інтернет-мережах.
- 14.Розвиток медіаграмотності та формування захисних механізмів протистояння кібер-булінгу є складною проблемою, яка вимагає спеціального дослідження. В рамках цього дослідження, проведеного протягом лютого - березня 2023 року на базі Криворізької гімназії №121 КМР, було оцінено ступінь медіаграмотності та безпечного поведіння 26 підлітків-дівчат у соціальних мережах Інтернет.
- 15.Дослідження використовувало комплексну методику, яка включала анкетування на теми "Медіа-грамотність учнів основної школи", "Безпека в соціальних мережах" та "Медіа-компетентність як основа кібер-безпеки". Основною метою дослідження було вивчення безпечного спілкування

підлітків у соціальних мережах та їхньої компетентності в униканні кібербулінгу.

16. Результати кількісного і якісного аналізу показали, що більшість дівчат-підлітків зареєстровані у соціальних мережах і проводять значну кількість часу у віртуальному світі. Загалом ситуація щодо кібербулінгу є благополучною, оскільки більшість дівчат не мають негативного досвіду такого виду поведінки.
17. На основі результатів дослідження була розроблена психопрофілактична програма медіаграмотності для дівчат-підлітків, яка передбачала проведення онлайн-тренінгів у часи воєнних дій. Програма включала наступні етапи і теми для обговорення.
18. Перший етап програми спрямований на розвиток критичного мислення. Після проходження програми дівчата стали більш критичними споживачами медіа, здатними аналізувати та оцінювати інформацію, розрізняти об'єктивність та приховані мотиви у медійних повідомленнях. Вони також більш обережно ставились до особистих даних та пересилання та публікації фото.
19. Другий етап програми спрямований на навички розпізнавання маніпуляцій. Підлітки, які брали участь у програмі, набули здатності розпізнавати медійні маніпуляції, такі як перекручення фактів, емоційне впливання та стереотипи. Вони стали більш обізнаними та бджолою, що допомагає їм уникати негативного впливу маніпулятивних прийомів.
20. Третій етап програми спрямований на розвиток здатності виявляти бажану реакцію. Дівчата розвинули навички визначення своїх власних бажаних реакцій на медійні повідомлення. Вони навчилися розуміти, як впливати на свої емоції та переконання, щоб бути свідомими споживачами медіа.
21. В цілому програма медіаграмотності сприяла збільшенню самосвідомості підлітків. Вони стали більш самосвідомими та здатними усвідомлювати позитивні та негативні впливи медіа на своє життя.

22. За результатами анкетування, найбільш поширеними проблемами в категорії "Інші" були віруси та шахрайство, неправдива інформація та маніпуляції, а також психологічний вплив. Думки опитаних свідчать, що використання соціальних мереж може впливати на самооцінку, порівняння з іншими та розвиток негативних емоцій, таких як почуття недостатності, самозневаги або стрес.

23. Отже, можна зробити висновок про часткову ефективність психопрофілактичної програми медіаграмотності для дівчат-підлітків. Програма сприяла розвитку критичного мислення, навичок розпізнавання маніпуляцій та здатності виявляти бажану реакцію. Також було зафіксовано збільшення самосвідомості підлітків та усвідомлення впливу медіа на їхнє життя. Однак, для досягнення повноцінної медіаграмотності та протидії кібер-булінгу, необхідно проводити подальші дослідження та розробляти комплексні програми, що охоплюють ширший контингент підлітків та різні аспекти медіаграмотності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бабій Р. О. Аналіз підходів до визначення понять «медіаосвіта», «медіаграмотність», «медіапедагогіка». Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна». 2013. № 1 (7). С. 11–14. URL: [file:///C:/Users/admin/Downloads/Znpkhist_2013_1_4%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/admin/Downloads/Znpkhist_2013_1_4%20(2).pdf)
2. Безпека дітей в інтернеті. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/pozashkilna-osvita/vihovna-robotata-zahist-pravditini/bezpeka-ditej-v-interneti>
3. Бешок Т. В. Дослідження рівнів сформованості медіаграмотності в учнів загальноосвітніх навчальних закладів: Навч. посібник. КНУ ім. Тараса Шевченка, Київ, 2017. 219 с.
4. Біницька К. М. Досвід розвитку медіаосвіти в зарубіжних країнах. URL: file:///C:/Users/admin/Downloads/znpudpu_2014_1_7.pdf
5. Горбунова, А. Кібербулінг: чим він небезпечний і як захищатися від інтернетцькування? [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://informburo.kz/stati/kiberbulling-chem-on-opasen-i-kak-zashchishchatsya-ot-internettravli.html>
6. Дослідження медіаграмотності: проект школи та університету: студентська монографія / [за загальної редакції Н. В. Коваленко]. Суми : [ФОП Цьома С.П., 2019]. 161 с.
7. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні. <http://balakliyaschool2.edu.kh.ua>
8. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні (нова редакція). URL: http://osvita.mediasapiens.ua/mediaprosvita/mediaosvita/kontseptsiya_vprovadzhennya_mediaosviti_v_ukraini_nova_re daktsiya/
9. Коропатник М. Медіаосвіта в Україні: історія і сьогодення. Сіверянський літопис. 2016. № 3. С. 159–174. URL:

<http://dspace.nbuu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/109905/16-Koropatnyk.pdf?sequence=1>

10. Кузьма І. І. Формування медіаграмотності дітей старшого дошкільного віку: теорія і технологія: монографія / за наук. ред. проф. Чайки В. М. Тернопіль: Осадца Ю.В., 2019. 188 с.
11. Малєєва Н. С. Залежність від соціальних мереж як соціально-психологічний феномен [Електронний ресурс]. *Вісник Одеського національного університету*. Серія : Психологія. 2015. Т. 20, Вип. 3(1). С. 62-70. Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vonu_psi_2015_20_3\(1\)_9](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vonu_psi_2015_20_3(1)_9)
12. Матвійчук М. М. Формування медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів у процесі фахової підготовки: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.05. Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. Київ, 2014. 319 с.
13. Медіаосвіта та медіаграмотність: підручник / Ред.-упор. В. Ф. Іванов, О. В. Волошенюк; За науковою редакцією В. В. Різуна. Київ: Центр вільної преси, 2012. 352 с.
14. Медіаграмотність для освітян. https://ms.detector.media/mediaprosvita/mediaosvita/mediagramotnist_dlya_osvityan_avtori_rozpravili_pro_noviy_kurs_prometheus/
15. Медіаграмотність у запитаннях та відповідях для науково-педагогічних, педагогічних працівників, студентів вищих навчальних закладів та осіб, які прагнуть взаєморозуміння з медіа: *Навчальна програма* / Літостанський В. В., Іванов В. Ф., Іванова Т. В., Волошенюк О. В. та ін. Київ, 2014. 32 с.
16. Мироненко Г. В. Вплив масової комунікації на часові уявлення підлітків : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.05 «Соціальна психологія; психологія соціальної роботи». К., 2007. 19 с.

17. Медіаграмотність потрібно запровадити в практику кожного вчителя. – <http://www.ukr.life/uk/osvita/mediagramotnist-potribno-zaprovaditi-v-praktiku-kozhnogo-vchitelyaliliya-grinevich/>
18. Найдьонова Л.А. Медіапсихологія: основи рефлексивного підходу: Підручник. Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. Вид. друге, стер. Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2015. 244 с.
19. Найдьонова Л. Кібербулінг підлітків (віртуальний терор) як новітній феномен інформаційної доби: теоретико-методичні засади подолання і профілактики. *Практична психологія та соціальна робота*. 2016. № 8. С. 10–17.
20. Найденова Л. Кибербуллинг: опасное виртуальное «быкование» [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://psyfactor.org/lib/cyber-bullying.htm>.
21. Найдьонова Л. А. Медіаосвіта в Україні: особливості реалізації соціально-психологічної моделі. URL: <http://www.academia.edu/>
22. Найдьонова Л. Щоб дитина грамотно споживала медіа, треба поставити її в позицію творця (за матеріалами osvita.mediasapiens.ua). URL: http://www.edu.of.ru/mediaeducation/default.asp?ob_no=823 (дата звернення: 17.10.2018).
23. Немеш О.М. Віртуальна діяльність особистості: структура та динаміка психологічного змісту: Монографія. Київ: Слово, 2017. 391 с.
24. Обласова О. І., Степанченко Ю. С. Особливості розвитку медіаосвіти в Україні на сучасному етапі. URL: http://www.philology.univer.kharkov.ua/nauka/e_books/visnyk_1027/content/oblasova_stepanchenko.pdf.
25. Осюхіна М. О. Шляхи розвитку формальної медіаосвіти в Україні. *Масова комунікація : історія, сьогодення, перспективи*.

- Науково-практичний журнал. Луцьк : Східноєвропейський національний університет ім. Лесі України, 2016. № 9-10(7). С. 41–45.
26. Осюхіна М. О. Роль медіаграмотності підлітків у взаємодії з новими медіа. II Міжнародної науковопрактичної конференції [наук. ред. Т. Кузнєцова; упоряд. І. Тімченко]. 316 316 Одеса : Національний університет «Одеська юридична академія», 2015. С. 115–119.
27. Про запровадження вивчення курсу «Основ медіаграмотності в навчальних закладах». Лист МОН України, 2013 р. [https://ms.detector.media/mediaosvita/post/4332/2013-04-11-minosvity-rekomenduie-zaprovadyty-osnovy-mediagramotnosti-u-vsikh-shkolakh-ta-pedagogichnykh-vyshakh]
28. Сбруєва А.А. Інноваційний розвиток вищої освіти: глобальний та національний виміри змін : матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (26-27 б 2015 року, м. Суми). Том. I. Суми : Вид-во СумДПУ імені А.С. Макаренка, 2015. 392 с.
29. Тиждень медіаграмотності : проект школи та університету : методичні рекомендації до організації виховного тижня / [за заг. ред Н. В. Коваленко]. – Суми : ФОП Цьома С.П., 2019. – 55 с.
30. Шевченко І.Л. Як створити підлітковий мультимедійний ЗМІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.skrepkamedia.com.ua/index.php/masterklas/pressklas/item/172-kak-sozdatshkolnuyu-pechatnuyu-gazetu>.
31. Хміль Я. В. Поняття «інтернет-залежність» у соціогуманітарних науках та специфіка його дослідження в соціології. *Вісник Львівського університету*. Серія соціологічна. 2012. Вип. 6. С. 303-310. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vlnu_sociology_2012_6_35
32. Яненко Я. В. Мультимедійний творчий проект як технологія навчання майбутніх фахівців у галузі мас-медіа [Електронний ресурс]. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2014. Т. 44, вип. 6.

С. 134-140. Режим доступа:

http://nbuv.gov.ua/UJRN/ITZN_2014_44_6_15

33. Bondarevskaya, I., Bondar, K., & Krzywosz-Rynkiewicz, B. (2022). Citizenship activity of young Ukrainians: Democracy and human rights challenges. *In Reconstructing Democracy and Citizenship Education* (pp. 160-178). Routledge.
34. Bondarevskaya, I., Bondar, K., & Krzywosz-Rynkiewicz, B. (2022). Citizenship activity of young Ukrainians: Democracy and human rights challenges. *In Reconstructing Democracy and Citizenship Education* (pp. 160-178). Routledge.
35. Buckingham, D. (2013). *Media education: Literacy, learning and contemporary culture*. JohnWiley&Sons.
36. Buckingham, D. (2015). Do we really need media education 2.0? Teaching media in the age of participatory culture. *New media and learning in the 21st century: A socio-cultural perspective*, 9-21.
37. Kubey, R. (2018). Mediaeducation: Portraits of an evolving field. In *Media literacy in the information age* (pp. 1-11). Routledge.
38. Piette, J., & Giroux, L. (2018). The theoretical foundations of media education programs. In *Media literacy in the information age* (pp. 89-134). Routledge.
39. Shestopalova, O. P., & Goncharova, T. Y. (2022, June). The phenomenon of “clip thinking” in the educational and cognitive activities of students of natural and physical-mathematical educational profile. *In Journal of Physics: Conference Series* (Vol. 2288, No. 1, p. 012036). IOP Publishing.

Додатки

Додаток А

Програма медіаграмотності

Пояснювальна записка

Пропонована методична система медіаграмотності базується на розумінні критичного мислення як здатності людини сприймати ідеї, аналізувати їх, раціонально сумніватись, порівнювати різні точки зору, аргументувати власну позицію та змінювати її засновуючись на фактах та доказах, а також рефлексувати про особистий досвід, узагальнювати знання та виконувати інші розумові операції.

Розвиток критичного мислення в медіапросторі є активним та інтерактивним процесом взаємодії суб'єктів пізнання, спрямованим на творчу інтеграцію ідей, переоцінку та перебудову знань і інформації, прийняття вагомих рішень та саморозвиток особистості.

Зміст навчання в загальноосвітній школі будується на принципі монологічного освоєння оточуючої дійсності, де лише одна позиція, один погляд на сутність явищ і речей обґрунтовується. Такий підхід притаманний шкільним підручникам, хоча наука розвивається через долання протиріч, конфліктів ідей та світоглядів. Це призводить до розвитку у школярів репродуктивного типу мислення, схильності до копіювання відомих ідей, автоматичного запам'ятовування та накопичення досвіду використання різних форм плагіату. Молоді люди стають легко маніпульованими, формують потрібну модель поведінки та світогляд.

Розвиток критичного мислення в медіапросторі потребує діалогічного освітнього середовища, де кожен учасник пізнавального процесу повністю реалізує свою суб'єктність, впливає на позицію інших суб'єктів і разом з ними пройде шлях від незнання до знання. Пізнавальний процес стає

багатовекторним, ймовірнісним, насиченим інсайтами, соціально активним і завдяки цьому – продуктивним для когнітивного та особистісного розвитку.

Мета: Психопрофілактична програма медіаграмотності для дівчат-підлітків розроблена з метою проведення онлайн-тренінгів у часи воєнних дій. Програма включає такі етапи і теми для обговорення.

Завдання: Програма спрямована на розвиток критичного мислення, здорової самооцінки та здатності аналізувати та інтерпретувати різні медіаповідомлення.

Завдання програми :

1. Законодавчі та нормативно правові документи, що регламентують діяльність медіа. Поняття медіаосвіта, інформаційне суспільство, знання прав та обов'язків громадян.
2. Мас медіа. Знання про розвиток недійного простору, аналіз закордонних масмедіа, функції сформованих, сучасних засобів масової інформації.
3. Сучасне суспільство та масмедіа. Безпечний інтернет, фейки, поняття про фейкову інформацію, позитивний і негативний вплив інтернет простору, вплив на свідомість підлітків, маніпулятивний вплив, вплив на підсвідомість.
4. Реклама в медіа. Вплив реклами на несформовану особистість, види реклами і її функції.
5. Віртуальне спілкування. Соціальні мережі, інтернет залежність, залежність від кількості позитивних реакцій та коментарів.

Програма складається з 6 етапів та блоку самовдосконалення. Кожне заняття розраховане на тренінг, що проводиться в онлайн-режимі на платформі Zoom, тривалістю 2 години для групи з 10-15 учасників.

Таблиця 2.8 Структура психопрофілактичної програми для дівчат-підлітків

Опис	Кількість годин	Додаткові ресурси
Заняття 1: Освіта щодо медіа	2	Медіаграмотність у часи пандемії (diia.gov.ua)

<p>Введення в поняття медіаграмотності: Пояснення терміну "медіаграмотність" та його важливості в сучасному світі. Розбір основних аспектів медіаграмотності: розуміння, аналіз та критичне оцінювання медіа-повідомлень. Типи медіа та їх вплив: Порівняння традиційних та нових медіа-форматів. Розбір впливу медіа на формування думок, уявлень та стереотипів.</p>		<p>Як навчити учнів відрізняти фейки. ГО «Смарт освіта» та ЮНІСЕФ, 2020.</p>
<p>Заняття 2: Критичний аналіз медіа-повідомлень Виявлення медійних маніпуляцій: Розпізнавання прихованих мотивів, маніпулятивних прийомів у медіа-повідомленнях. Виявлення психологічних технік використання уваги та емоцій у медіа. Контекстуалізація медіа-повідомлень: Важливість розуміння контексту та авторства повідомлень. Виявлення підроблених або неперевірених медіа-повідомлень. Візуальний аналіз медіа: Основи візуального дизайну та його вплив на сприйняття інформації. Розбір обробки фотографій, використання фільтрів та ретуші у медіа.</p>	2	<p>Медіаграмотність у часи пандемії (diiia.gov.ua) Як навчити учнів відрізняти фейки. ГО «Смарт освіта» та ЮНІСЕФ, 2020.</p>
<p>Заняття 3: Розвиток критичного мислення Розвиток критичного погляду на медіа-повідомлення: Вправи та дискусії, спрямовані на розбір різних типів медіа-повідомлень. Сприяння здатності розрізняти факти від думок та суб'єктивних оцінок. Вправи на аналіз стереотипів у медіа: Розбір статей, фотографій та відеороликів з точки зору репрезентації статевої ролі. Викликання свідомого сприйняття та виклику стереотипів.</p>	2	<p>Як навчити учнів відрізняти фейки. ГО «Смарт освіта» та ЮНІСЕФ, 2020.</p>
<p>Заняття 4: Здорова самооцінка Розуміння рольових моделей у медіа: Аналіз впливу ідеалізованих образів на самооцінку та почуття власної цінності. Стимулювання критичного ставлення до вирівнювання краси та фізичних стандартів у медіа. Захист від онлайн-цинізму та кібербулінгу: Розбір випадків цинічних коментарів та ворожих дій в мережі. Вивчення стратегій запобігання й реагування на кібербулінг.</p>	2	<p>Навчальна програма «Основи візуальної медіаграмотності» для 9 класів закладів загальної середньої освіти / О. П. Мокрогуз, О.В. Желіба/ За редакцією О. В. Волошенко, Р. І. Свтушенко, В. Ф. Іванова,— Київ: Академія української преси, Центр вільної преси, 2022. — 14 с.</p>
<p>Етап 5: Практичні навички медіаграмотності Створення власних медіа-повідомлень: Вправи на створення позитивних та конструктивних повідомлень у соціальних мережах.</p>	2	<p>Медіаграмотність у часи пандемії (diiia.gov.ua)</p>

<p>Вивчення основ доброзичливої комунікації та розбір ситуацій конфлікту у мережі.</p> <p>Поділ досвіду та поширення інформації:</p> <p>Розбір шляхів підтримки та допомоги один одному у віртуальному просторі.</p> <p>Вплив соціальних мереж на розповсюдження інформації та формування громадської думки.</p>		
<p>Заняття 6: Оцінка та вдосконалення навичок медіаграмотності</p> <p>Самооцінка та рефлексія:</p> <p>Залучення учасників до аналізу своїх здобутих знань та навичок.</p> <p>Встановлення особистих цілей для подальшого вдосконалення медіаграмотності.</p>	2	Як навчити учнів відрізняти фейки. ГО «Смарт освіта» та ЮНІСЕФ, 2020.
<p><i>Постійна практика медіаграмотності:</i></p> <p>Надання рекомендацій щодо використання додаткових ресурсів та інструментів для практики медіаграмотності.</p> <p>Запропонування навчальних матеріалів для самостійного вивчення та вдосконалення навичок.</p>	2	Медіаграмотність у часи пандемії (diia.gov.ua)

Ця тренінгова програма розроблена з урахуванням потреб дівчат-підлітків у профілактиці медіаграмотності. Вона спрямована на формування у них здатності критично мислити, розрізняти маніпулятивні прийоми, розуміти вплив медіа та підвищувати самооцінку.

Зміст

Блок 1

Мета: Підвищення рівня медіаграмотності дівчат-підлітків, щоб вони здатні були критично оцінювати інформацію, розуміти вплив медіа на свої погляди та вміти використовувати медіа з обережністю.

Тривалість: 6 сесій, по 60 хвилин кожна.

Сесія 1: Вступ до медіаграмотності

Визначення поняття "медіаграмотність" та пояснення її важливості.

Розгляд різних типів медіа (телебачення, інтернет, соціальні мережі, журнали тощо) та їх вплив на життя підлітків.

Дискусія про позитивні та негативні аспекти використання медіа.

Сесія 2: Розвиток критичного мислення

Виклад основних принципів критичного мислення.

Навчання дівчат-підлітків розрізняти достовірну інформацію від фейкових новин, маніпуляцій та стереотипів.

Практичні вправи на критичний аналіз новин, зображень та відео.

Сесія 3: Вплив соціальних мереж

Розгляд важливості соціальних мереж у житті підлітків та їх можливий вплив.

Обговорення проблеми кібербулінгу, недостовірної інформації та залежності від соціальних мереж.

Навчання стратегіям безпечного використання соціальних мереж та виявлення підозрілих ситуацій.

Блок 2

Сесія 4: Реклама та маркетинг

Аналіз впливу реклами на свідомість та споживацькі звички.

Розуміння технік маніпуляції у рекламі та стратегій захисту від них.

Розгляд етичних аспектів реклами та впливу на самооцінку та імідж.

Сесія 5: Сексуальність та представлення у ЗМІ

Обговорення впливу медіа на ставлення до сексуальності та тілесного здоров'я.

Розуміння важливості позитивного представлення різних типів тіл у медіа.

Навчання стратегіям критичного сприйняття зображень стосовно статевої гендерної рівності та відношення до себе.

Сесія 6: Створення власного медійного контенту

Практичні вправи з створення медійного контенту, такого як блоги, відеоблоги, фото, тексти тощо.

Зосередження на позитивних аспектах використання медіа та можливості власного виразу через них.

Вивчення етичних принципів при створенні та поширенні контенту.

Завершальний етап: Підсумок та оцінка

Підбиття підсумків тренінгу та обговорення основних уроків.

Оцінка здобутих знань та навичок.

Рекомендації щодо подальшого розвитку медіаграмотності та самостійного вивчення теми.

Примітка: Під час проведення тренінгу важливо забезпечити безпечну та довірливу атмосферу, де дівчата-підлітки можуть відкрито ділитися своїми думками та досвідом. Також варто прослідкувати за тим, щоб обговорення були віково адаптовані та враховували культурні особливості групи.

Кейс заняття.

Тренінгове заняття: Етап 2 - Критичний аналіз медіа-повідомлень

Тривалість: 60 хвилин

Мета тренінгу: Навчити учасників розпізнавати та аналізувати медіа-повідомлення з критичною перспективою.

Розвивати навички критичного мислення та оцінки інформації, яку отримують через медіа.

План тренінгового заняття:

Вступ (5 хвилин)

Привітання учасників та коротке пояснення мети тренінгу.

Визначення критичного аналізу медіа-повідомлень та його важливості.

Вступ до критичного аналізу (10 хвилин)

Пояснення основних принципів критичного аналізу медіа-повідомлень: пізнання контексту, розпізнавання прихованих впливів, розуміння замовницьких інтересів та біасів.

Вказівки щодо важливості питань, які можна задавати собі при аналізі медіа-повідомлень.

Техніки критичного аналізу (20 хвилин)

Представлення різних технік критичного аналізу, таких як визначення джерела, перевірка фактів, розпізнавання емоційного маніпулювання та виявлення контекстуальних аспектів. Завдання базується на програмі Дія. Медіаграмотність у часи пандемії (див.рис 2.9)

ХВ **ПРО КОНСПІРОЛОГІЮ, ФЕЙКИ ТА ЕМОЦІЙНИЙ ВПЛИВ**

Організація роботи з відео 1, 5, 6

Розвивальні завдання	Очікувані результати
<ul style="list-style-type: none"> розвивати в учнів навички роботи в групі / парі; розвивати критичне мислення щодо інформації, навички її пошуку та аналізу; розвивати вміння складати пам'ятки / працювати з пам'ятками. 	<p>Учень / учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> перевірятиме інформацію; відрізнятиме факти від суджень; навчиться ідентифікувати фейки, інструменти маніпуляції, вплив медіа на наші емоції; усвідомить небезпеку поширення фейків про COVID-19; з відповідальністю ставитиметься до поширення інформації.
Необхідне обладнання та матеріали:	
<ul style="list-style-type: none"> телевізор і ноутбук / проектор та екран для демонстрації фрагментів відео, пам'яток; підготовлена вчителем / учителькою дошка Padlet. 	

ВИПЕРЕДЖАЛЬНЕ ЗАВДАННЯ

За тиждень до класної / виховної години запропонуйте учням виконати завдання.

1. Переглянути три відео про фейки, конспірологію та емоційний вплив фейків.

Відео 1 «Фейки»	Відео 5 «Конспірологія»	Відео 6 «Про емоційний вплив фейків»
		

Рис.2.5 План заняття Дія. Медіаграмотність

Демонстрація прикладів інтерактивної аналізу медіа-повідомлень разом з учасниками.

Групова робота (15 хвилин)

Розділ учасників на невеликі групи (3-4 особи).

Завдання: кожна група отримує одне медіа-повідомлення (статтю, відео, соціальний пост тощо) для критичного аналізу.

Групи обговорюють і аналізують повідомлення, використовуючи отримані знання і техніки (стратегія «кутки»).

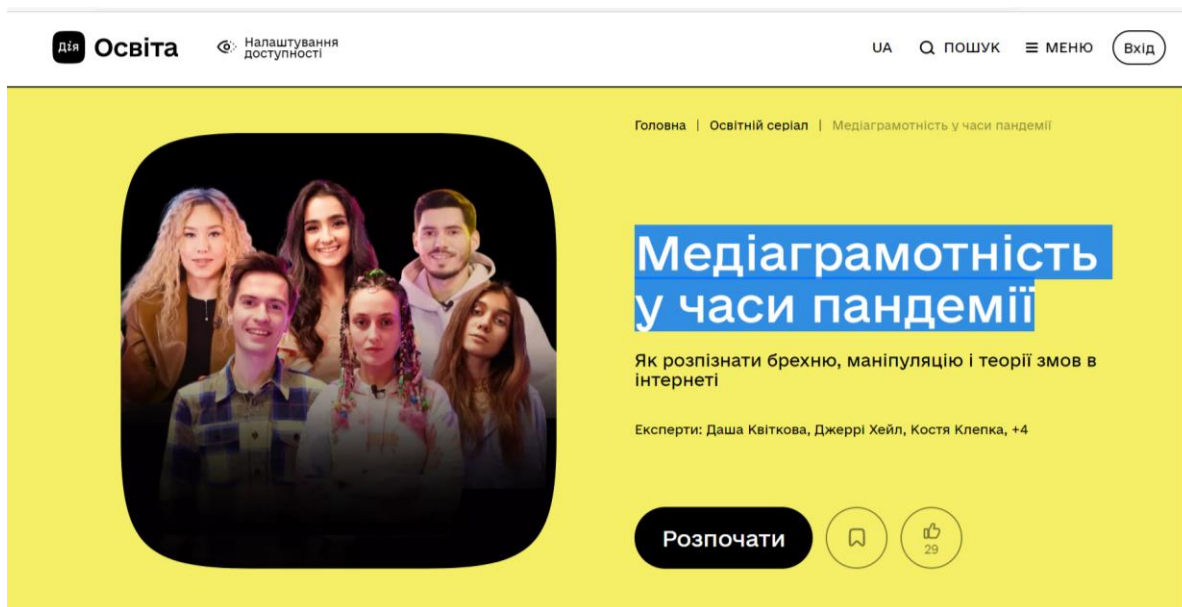

Рис.2.6 Блок медіаграмотності щодо спростування фейків та конспірології

Обговорення результатів (10 хвилин)

Просування групам можливість поділитися своїми спостереженнями та висновками з рештою учасників.

Обговорення різних підходів та спостережень з критичного аналізу.

Висновки та підсумок (5 хвилин)

Підсумування навичок та понять, які були вивчені під час тренінгу.

Звернення до учасників з проханням використовувати отримані знання у своєму повсякденному житті.

Завершення тренінгу: Запитання та відповіді (5 хвилин)

Відкриття для питань та обговорення з учасниками.

Заключні коментарі та подяка учасникам за участь.